

Openingstekst: Lucas 3:1-6 (vertaling Oosterhuis/Van Heusden)

In het vijftiende jaar van de heerschappij van Tiberius, keizer,
toen Pontius Pilatus landvoogd over Judea was,
Herodes viervorst over Galilea,
Filippus, zijn broeder, viervorst over Iturea en het gebied Trachonitis
en Lysanias viervorst over Abilene,
onder het hogepriesterschap van Annas en Kajafas,
geschiedde het woord van God
over Johannes, de zoon van Zacharias,
in de woestijn.
Hij kwam naar heel de omstreek der Jordaan,
oproepend tot een doop van omkeer
tot kwijschelding van schulden
zoals geschreven staat in de boekrol met de woorden van Jesaja, de profeet:

‘Stem van een roepende:
“Bereid de weg van JHWH in de woestijn,
maak recht zijn paden.
Alle ravijnen moeten volgestort,
alle bergen en heuvels geslecht,
kronkelingen rechtgetrokken,
oneffen wegen geëffend.
En alle vlees zal zien
de bevrijding van onze God.”’

Psalm 19 vrij

Aan de hemel
staat uw heerlijkheid geschreven,
uw overwicht, de klaarte van uw naam.

Als een boekrol uitgespannen
verhaalt het firmament
de daden van uw handen.

Dagen stromen in elkaar over
van sprake van U;
nachten fluisteren wat zij weten
elkaar toe, over U.

Maar niet zoals mensen spreken.
Geen stemgeluiden, geen taal,
zwijgen is het, sprakeloze stilte:

tot aan de randen van de aarde
weerklink van stilte.

Wie is deze
die genoemd wordt zon?
Die Gij daar hoog een tent hebt opgezet,
een huwelijksbaldakijn;
die als een bruidegom verschijnt,
gaat uit, juichende held
zich baant een weg,
zijn uittocht snelt, zijn loop volbrengt
over heel de breedte van de hemel
vuur te voet
niets blijft verborgen
gronden worden zichtbaar
alles zindert van zijn gloed.
Uw woorden gaaf, verademing,
mijn zielsbestemming,
ik wist niets, Gij maakt mij wijs.

Gij stelt het recht
en zegt mij leven toe:
schoon en waar
lichtgevend aan mijn ogen
hartverrukkend
staan zij neergeschreven
stemmend met elkaar
en houden stand
onfeilbaar.

Staven goud zijn uw woorden
goud van goud.

Pure honing
die je zo likt uit de raten,
zoeter dan de zoetste honing
zijn uw woorden.

Ik zal moeite doen ze te bewaren
ik uw knecht ben een dwaler -
hoed mij.

Herderwoord, mijn rots, mijn lossen
stem mijn harte-tonen op U af.

God in de natuur

Deze dag, de vierde adventszondag, wordt gekenmerkt door ongeduld. Het gebed van Jesaja, 'Kom toch, Heer, en scheur de wolken', is een uiting van sterk verlangen naar de dag dat God bij de mensen zijn zal.

Op de oude leesroosters van de kerk, zo hier en daar nog gebruikt, staat Psalm 19 genoemd voor de vierde Adventszondag. Die heeft niet het ongeduld als kenmerk, maar sticht eerder verwarring.

Een beetje een raar lied, met zijn twee duidelijk te onderscheiden delen, het eerste over de zon en de natuur en het tweede over het woord van God.

Dat eerste deel was met name lastig voor de rechtzinnige gelovigen: God kon je niet kennen uit de natuur, dat stond bij Paulus. En als iedereen een beetje God ging lopen ervaren bij een zondags wandelingetje in het bos, waar bleven wij dan met onze eredienst? Vroomheid in de natuur is slecht voor de collecte.

God kan men slechts kennen door zijn Woord. Dat vindt Psalm 19 uiteindelijk ook: als je de grote woorden uit het Grote Verhaal hebt binnengekregen, vrede, liefde, ontferming, gerechtigheid, dan kun je alles wat je met God verbindt ook terugvinden in de natuur, in alle schoonheid die om ons heen is.

Maar de psalm begint aan het andere uiteinde. En dat moet voor de eerste hoorders van het lied een ergere schok geweest zijn dan voor de strenge christelijke gelovigen met hun afkeer van de natuurlijke theologie.

Geen zoonanbidding

Het bijbelse Israël dacht bij de zon niet aan wat de volkeren rondom dachten. Daar was het een en al verering van de zon: van Egypte tot Babylon was de zon een machtige, zo niet de machtigste godheid. Daar waren de Israëlieten, van de slaventijd in Egypte tot na de ballingschap in Babel, wars van. De zon was een nuttig instrument, vaak ook al te hinderlijk door de onverdraaglijke hitte die de oogst verschroeide, maar dat was geen reden om er met offers en eerbied mee om te gaan zoals het in het Midden-Oosten overal gebruik was: de godheid moest bezworen worden, binnen de perken gehouden. Voor Israël was het, zoals een term uit het Nog-veel-verdere-Oosten luidt, hooguit een koperen ploert, maar geen zelfstandig goddelijk wezen.

Je hoort dat mooi terug in de eerste verzen van Genesis. Ze wisten heus wel dat al het licht hier op aarde zonlicht is, of je hem erbij ziet schijnen of niet. (Wacht even: hem? Of haar? In het Hebreeuws is het een mannelijk woord, de zon is een hij. In de Latijnse talen is dat zo gebleven: *le* soleil. In de Germaanse talen is ze een zij, *die* Sonne. De genderkwestie strekt zich al tot in de hemelen uit.)

Weer terug naar Genesis: al het licht komt van de zon. Maar als Israël zijn scheppingsverhaal vertelt (of liever: zingt, want Genesis 1 is een lied, met refreinteksten en zo), dan begint alles bij het woord dat gesproken wordt: 'Licht', en pas op de vierde dag komen zon, maan en sterren op de proppen, ook nog eens lichtelijk afgeserveerd met de benaming 'het grote licht en het kleine licht'. Goddelijke heerschappij wordt ze niet gegund daar, het grote licht is er om te heersen over de dag en het kleine over de nacht. Schitterend gevonden. Het tekent de afkeer van de aanbidding van hemellichamen. En in die context gaat dan een dichter dit lied maken, met de zon die als een held onder het bruidsbaldakijn vandaan komt en langs de hemel trekt.

Aan de hemel, het firmament, tekent zich Gods macht af, dag en nacht zijn getuigen van zijn grootheid: godservaringen in de ruimte en de tijd zonder dat er een woord aan te pas komt.

Dit moeten verzen geweest zijn die de mensen enorm op stang hebben gejaagd. De zon zo te bejubelen als hier gebeurt, is alsof je bij Oost-Groningers een loflied op de NAM aanheft.

Het woord geschiedt

Dus daar dient dat eerste deel van het lied toe: om iedereen te ontregelen, en om zo de aandacht te trekken. Want wat wil je nou eigenlijk zeggen, psalmzanger? Waar gaat dit over? Soms kun je tot mensen het best doordringen door ze even flink te irriteren, ze op het verkeerde been te zetten. Hier gebeurt het door dat grote, warmte en licht gevende geval, dat elke dag zijn baantje trekt door de hemel, als aanloop te nemen voor het bezingen van de Thora, het woord ons gegeven. Over een God die tot de mensen spreekt, in veel verhalen ook mét hen spreekt. Dat wordt hier bejubeld.

In haar traditie heeft Moeder de Kerk dit lied toevertrouwd aan de laatste zondag vóór het feest van de geboorte van de Messias, het woord 'van also hoge, van also veer'. Nu die feestdag op komst is, moet alvast gevierd worden dat het hieerover gaat, dat dit het is waar alles om draait: een God die in een mensenkind op aarde komt, die alles, van geboorte tot dood, meemaakt wat mensen overkomt. Die afziet van macht en almacht. Daarom hebben wij alle machthebbers te wantrouwen en te bestrijden.

Van dit laatste vormt onze openingstekst in de dienst een goede illustratie: die opsomming van grote tot kleine heersers, keizer, kwartaalkoningen, opperpriesters, die dan in één handbeweging weggeveegd worden als de tekst vervolgt met: '... geschiedde het Woord van God over Johannes.' En waar gebeurde dat? In het centrum van de macht, Rome? Of het centrum van de ware godsdienst, Jeruzalem? Nee, het woord van God geschiedde aan Johannes *in de woestijn*. In het reisdecor van het volk na de uittocht uit Egypte. Niet meer onderdrukt, maar nog lang niet vrij. De woestijn is de plaats van het aangevochten mensenbestaan, waar de vrijheid geleerd moest worden, het leven aan Gods hand geoefend.

Daar geschiedt het woord, dit is de ware geschiedenis, niet die van koning, keizer, admiraal. Of van museumdirecteuren die pathetisch uitroepen dat de geschiedenis het ze niet zou vergeven als ze de buitenkans zouden laten lopen om miljoenen aan gemeenschapsgeld uit te geven voor een schilderij. Als we ons de geschiedenis toch al voorstellen als een iemand, zoals de museumdirecteur¹ doet, dan heeft ze niets te vergeven. Maar ze vergéét wel veel. Ze onthoudt alleen de belangrijke dingen, en of daar mannetjes bij horen die vooral zichzelf belangrijk vinden, dat valt te betwijfelen. Maar los van alles wat wel geschiedenis wordt, van de Romeinse keizer tot een tweetal elkaar de bal toespelende opperpriesters: dé geschiedenis, de ware, die komt tot ons in alles wat er in het evangelie volgt op: 'Het woord van God geschiedde over Johannes in de woestijn.'

En dat woord wordt bezongen in de psalm. In de letterlijke tekst zo:

Zijn Thora is volmaakt, zij brengt je ziel terug in het leven,
zijn getuigenis is betrouwbaar, vertelt je wat je nog niet wist.
Zijn opdrachten zijn oprecht, verheugen het hart.
Zijn gebod is helder, het verlicht de ogen.
Zijn vrees is puur, bestendig voor altijd.
Zijn richtlijnen zijn trouw, rechtvaardig stuk voor stuk.
Begerenswaardiger zijn ze dan goud, dan het edelste goud.
Zoeter van smaak dan honing, dan zeem uit de honingraat.

En bij Huub wordt dat:

Uw woorden gaaf, verademing,

¹ De heer Dibbets, directeur van het Rijksmuseum in *de Volkskrant* van 16 december 2021 aan het woord over de aanschaf van een heuse Rembrandt voor slechts 175 miljoen.

mijn zielsbestemming,
ik wist niets, Gij maakt mij wijs.
Gij stelt het recht en zegt mij leven toe:
schoon en waar, lichtgevend aan mijn ogen
hartverrukkend staan zij neergeschreven
stemmend met elkaar en houden stand, onfeilbaar.
Staven goud zijn uw woorden, goud van goud.
Pure honing die je zo likt uit de raten,
zoeter dan de zoetste honing zijn uw woorden.

Ook ik

De psalm eindigt opmerkelijk. Niet meer wordt de zonnige Thora bezongen door een betrokken toeschouwer, maar de dichter betreft het op zichzelf.

Ook ik laat me hier op het hart binden:
het behoeden van de geboden is waardevol.
Er zijn fouten die niemand opmerkt,
maar wat ik fout doe, neem dat van mij weg.
Bewaar me voor overmoed, hooghartigheid,
dat ik me leer beheersen.
Dan kan ik een gaaf leven leiden en vrij zijn van alle kwaad,
Laat wat ik hardop zeg en in stilte denk
U welgevallig zijn.
Mijn rots zijt Gij, mijn bevrijder.

De dichter, de zangers, de uitlegger en de hoorders hebben er zelf deel aan. Iedereen voor zich kan het horen en er mee instemmen, onze hartetonen op hem afstemmen met wiens naam, Ik-ben-met-je, wij vrede verbinden, en vergeving, recht doen, betrokken zijn bij deze wereld en bij elkaar.

Dat staat allemaal geschreven in de Schriften van Israël, de verhalen, de geboden:
Ik zal moeite doen ze te bewaren
ik uw knecht ben een dwaler - hoed mij.
Herderwoord, mijn rots, mijn lossen
stem mijn harte-tonen op U af.

Dat alles gezegd hebbend kunnen wij toelevens naar het feest van de geboorte. De zonnige kijk van Psalm 19 op de Thora, op het woord ten leven, maakt dat de psalm ook een profetisch karakter heeft gehad. Want met alle veranderingen in het klimaat, nu het dromen van een witte kerst op de lange baan moet worden geschoven, kunnen we elkaar niet alleen een *merry* maar ook een *sunny christmas* wensen.

Of nee, toch maar liever met Moeder de Kerk: zalig kerstfeest.
Zo moge het zijn.